

DOKUMENTACJA BADAŃ KONSERWATORSKICH

Manierystyczny ołtarz główny z trzema obrazami Chrystusa w Ogrójcu,
Ukrzyżowanego oraz Wniebowstąpienie, 1681-1687 r.
autorstwa Joachima Pfeffera z kościoła pw. Św. Anny w Sokolicy.

Autor badań konserwatorskich:

mgr Filip Dulka

Autor dokumentacji

mgr Filip Dulka

Autorzy badań specjalistycznych:

mgr Daria Zasada

Badania budowy technicznej

mgr Filip Dulka

Badania historyczno-artystyczne

mgr Filip Dulka

Toruń 2019

DZIEŁO KONSERWATORSKIE I DOKUMENTACJA CHRONIONE PRAWEM AUTORSKIM

SPIS TREŚCI DOKUMENTACJI KONSERWATORSKIEJ

1.0. KARTA IDENTYFIKACJI ZABYTKU I DOKUMENTACJI KONSERWATORSKIEJ...	3
2.0. ZAGADNIENIA HISTORYCZNE.....	5
3.0. OPIS, ANALIZA FORMY I TREŚCI.....	5
4.0. TECHNIKA I TECHNOLOGIA.....	8
4.1. STRATYGRAFIA.....	8
4.2. ZESTAWIENIA MATERIAŁÓW PIERWOTNYCH I WTÓRNYCH.....	20
4.3. TECHNIKA ORYGINAŁU I ANALIZA SPOSOBU WYKONANIA.....	20
4.4. TECHNIKA WARSTW I ELEMENTÓW WTÓRNYCH.....	21
5.0. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ.....	21
6.0. CEL ORAZ ZAŁOŻENIA KONSERWACJI I RESTAURACJI.....	23
7.0. PROGRAM PRAC.....	24
8.0. PRZEBIEG KONSERWACJI I RESTAURACJI.....	25
9.0. ZALECENIA DLA UŻYTKOWNIKA.....	25
10.0. LITERATURA.....	25
11.0. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA.....	26
12.0. WYNIKI BADAŃ.....	49

RZEŹBA DREWNIANA POLICHROMOWANA

1.0. KARTA IDENTYFIKACYJNA ZABYTKU I DOKUMENTACJI KONSERWATORSKIEJ

		-
NR REJESTRU ZABYTKÓW	NR INW. ZBIORU	NR INW. PRACOWNI KONS.

1. DANE PRZED KONSERWACJĄ

RODZAJ : manierystyczny ołtarz główny

AUTOR, WARSZTAT, SZKOŁA : Joachim Pfeffer

SYGNATURA : -

INSKRYPCJE : Inskrypcja na obrazie głównym, u dołu obrazu:

„Dieses Altar hat die hoch v. hofedelgebohrne Frau, Frau Helena Barbara v. Krautzen deß
hochedelgebohrne Herrn, Herr Georg Fridrich v. Kanizobersten zu Roß v. Hauptman zu Sehitenerbher
vsf Maxkeim Sauerweider nachgelassene Witwe Gott zu Ehren AD 1687”

„Ten ołtarz darowała dla Boga chwały wysoko, szlachetnie urodzona Pani Helena Barbara Krautzen,
wdowa po wysoko, szlachetnie, urodzonym Panu Georgowi Fridrichu Kanitzowi roku
Pańskiego 1687”

DATOWANIE : 1681-1687 r.

POCHODZENIE: kościół p.w. Św. Anny w Sokolicy

MIEJSCE PRZECHOWYWANIA : kościół Św. Anny w Sokolicy

WŁAŚCICIEL / UŻYTKOWNIK : Parafia Św. Anny w Sokolicy

WYMIARY: Ołtarz: Wysokość - 4,9 m, Szerokość - 3,9, głębokość - 1,2 m

Obraz Chrystusa w Ogrójcu:

Wysokość - 132 cm, Szerokość - 48 cm

Obraz Chrystusa Ukrzyżowanego

Wysokość - 245 cm, Szerokość - 144 cm

Obraz Wniebowstąpienia Chrystusa

Średnica tonda - 105 cm

Wysokości figur:

2 rzeźby: Wysokość - 78 cm, Szerokość - 30 cm

4 rzeźby: Wysokość - 60 cm, Szerokość - 28 cm

TECHNIKA :

Nastawa ołtarzowa sosnowa, rzeźby i ornamenty lipowe, zaprawa kredowo-klejowa, złocona, polichromia wykonana bezpośrednio na drewnie. Rzeźby gruntowane złocone i malowane, ornamenty gruntowane, złocone i malowane.

Trzy obrazy w ołtarzu malowane na podłożu drewnianym, gruntowane, malowane farbami temperowymi.

WCZEŚNIEJSZE KONSERWACJE (LUB RENOWACJE): TAK ☒ NIE ☐

WCZEŚNIEJSZE DOKUMENTACJE: TAK ☐ NIE ☒

RODZAJE BADAŃ ORAZ ICH WYKONAWCY

Badania budowy technicznej: mgr Filip Dulka

Badania spoiw i pigmentów: mgr Daria Zasada

Badania artystyczno-historyczne: mgr Filip Dulka

INSPEKTORZY NADZORU, RZECZOZNAWCY I KONSULTANCI

-

ZABIEGI W KOLEJNOŚCI WYKONANIA

- 1. Wizja lokalna**
- 2. Dokumentacja fotograficzna stanu zachowania**
- 3. Wykonanie odkrywek schodkowych**
- 4. Dokumentacja odkrywek**
- 5. Wymiarowanie obiektu**
- 6. Pobranie próbek do badań specjalistycznych**
- 7. Badania przekrojów pobranych próbek**
- 8. Badania spoiw i pigmentów**
- 9. Ustalenie stratygrafii warstw**
- 10. Określenie założeń konserwatorskich**
- 11. Stworzenie planu prac.**

CZAS TRWANIA PRAC

16 - 20 stycznia 2019

DANE O DOKUMENTACJI:

LICZBA: STRON TEKSTU 25 FOTOGRAFII 21 RYSUNKÓW 0

AUTOR DOKUMENTACJI mgr Filip Dulka

DATA I MIEJSCE WYKONANIA 26.01.2019 r. Toruń

MIEJSCE PRZECHOWYWANIA

1. EGZ. Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Olsztynie

2. EGZ. Parafia p.w. Św. Anny w Sokolicy

3. EGZ. -

2.0. ZAGADNIENIA HISTORYCZNE

.....

Kościół parafialny pw. św. Anny zbudowano w stylu gotyckim w 1350-1360 r. (najstarszy w powiecie). Manierystyczny ołtarz główny z malarstwem na desce ufundowany przez Rodziny Fryderyka i Heleny Kreytzenów oraz Rodziny Kanitzów i należy do najcenniejszych elementów wyposażenia wnętrza. Został wykonany w latach 1681-1687 r. w warsztacie Jana Pfeffera w Królewcu. Ołtarz polichromowany i złożony z trzema unikatowymi obrazami olejnymi na desce: „Ogrójec” (predella), „Ukrzyżowanie Chrystusa” (obraz główny) oraz „Zmartwychwstanie Chrystusa” (zwieńczenie). Na konsolach po lewej rzeźby św. Mateusza, po prawej św. Łukasza.

3.0. OPIS, ANALIZA FORMY, FUNKCJI I TREŚCI

.....

OŁTARZ

Drewniany, polichromowany, złożony ołtarz, znajdujący się w prezbiterium kościoła. Ołtarz przyścienny, architektoniczny, jednoosiowy, jednokondygnacyjny z uszakami. Składa się z mensy, predelli, części głównej i zwieńczenia.

Mensa murowana z wtórną polichromią. Predella z polem w formie leżącego prostokąta, z obrazem przedstawiającą Chrystusa w Ogrójcu. Po bokach dwa wysunięte zdobione cokoły z uszakami.

Część główna z dużym polem obrazowym w formie stojącego prostokąta, z obrazem przedstawiającym Ukrzyżowanie Chrystusa. Pole obrazowe z ramą, od góry zamknięte łukiem odcinkowym z wieńcem kwiatowym. Pola nad łukiem wypełnione dekoracją ornamentalną. Po bokach dwie flankujące kolumny z wysokimi zdobionymi ornamentami cokołami i kompozytową głowicą. Na kolumnach konsole z silnie wysuniętym gzymsem wieńczącym. Na gzymsie dwie rzeźbione tarcze herbowe: po lewej Kreytzen-ów, po prawej Kanitz-ów. Na gzymsach po lewej stoi rzeźba Św. Mateusza, a po prawej Św. Łukasza. Po bokach części głównej uszaki w formie prześwitowych arkad. Pod arkadami stoją rzeźby: po lewej postać kobieca po prawej męska, Na

arkadach odpowiednio pozostali ewangelisci: po lewej Św. Jan po prawej Św. Marek. Po bokach arkad ornamentalne uszaki.

Zwieńczenie w postaci tonda z obrazem przedstawiającym Zmartwychwstanie Chrystusa, z szeroką ornamentalną ramą. Na szczycie mała figurka anioła.

Ołtarz polichromowany i złożony. Oryginalnie płyciny malowane bez gruntu w kolorze czarnym. Elementy dekoracyjne: ornamenty, kapitele, szaty rzeźb złożone.

OBRAZ, MODLITWA W OGRÓJCU

Obraz w predelli w formie wydłużonego, leżącego owalu. Przedstawia scenę modlitwy Chrystusa w Ogrójcu. Kompozycja obrazu podłużna, w formie nocnego pejzażu z grupami postaci. Po lewej stronie, w blasku, widziany z lewego profilu, modlący się Chrystus. Postać w czerwonej szacie, ma skrzyżowane ramiona na piersi, klęczy z mocno wysuniętym prawym kolaniem. Przed Chrystusem otwarte jasne niebo z aniołem. Między aniołem a Chrystusem unosi się kielich.

Po prawej stronie pod drzewami trzech, leżących, śpiących apostołów. Od lewej w białej szacie Św. Jakub, dalej Św. Jan w czerwonej szacie z zieloną togą oraz Św. Piotr w niebieskiej szacie, pod ręką widoczny ozdobny miecz.

Na drugim planie, na drodze, grupa uzbrojonych żołnierzy z pochodniami. W oddali ciemne zarysy Jerozolimy z drogą prowadzącą na Górę Oliwną.

OBRAZ, UKRZYŻOWANIE

Obraz w części głównej ołtarza w formie zamkniętego łukiem, stojącego prostokąta. Przedstawia scenę ukrzyżowania Jezusa Chrystusa.

Na tle wysokich gór i ciemnego nieba wznosi się wysoki krzyż z Chrystusem Ukrzyżowanym. Po lewej stronie Matka Boska a za nią postać Św. Jana odwrócona tyłem. Z prawej strony dwóch żołnierzy. Pod krzyżem siedzi Maria Magdalena.

Krzyż łaciński z tabliczką z inicjałami I.N.R.I. Ciało Chrystusa w lekkim zwisie, od bioder w dół zwrócone w prawo. Nogi ugięte, złączone, przybite jednym gwoździem. Głowa zwieszona, na niej korona cierniowa, lewy bok przebity, mocno krwawi. Na biodrach wąskie perizonium, z dwoma krajami podrzuconymi na boki.

Matka Boska stoi lekko obrócona w stronę krzyża, z opuszczonymi, złożonymi rękoma. Głowę ma lekko uniesioną, twarz zasmuconą, oczy skierowane w kierunku umierającego syna. Ubrana w długą różową suknię i płaszcz z połami zebranymi na biodrach, na głowie biała chusta. Za Matką Bożą stoi odwrócony tyłem Św. Jan ze złożonymi przy niewidocznej twarzy rękoma.

Dwaj żołnierze o ciemniejszej karnacji, o rysach mauretańskich, stoją frontalnie, lekko z tyłu, oboje trzymają dzidy, żołnierz z prawej strony trzyma również tarczę. Ubrani w bogate szaty ze złotymi haftami, z wysokimi zdobnymi butami. Postać z lewej w turbanie z trzema piórami, postać z prawej w hełmie. Żołnierz z lewej stroni na ramieniu przewieszoną ma wygraną w kości szatę Jezusa.

Maria Magdalena siedzi przy krzyżu, lewą ręką obejmuje krzyż, prawą ociera łzy z twarzy. Ubrana jest w długą wydekoltowaną suknię i płaszcz.

OBRAZ, ZMARTWYCHWSTANIE

Obraz w zwieńczeniu w formie tonda. Przedstawia Zmartwychwstanie i Wniebowstąpienie Jezusa Chrystusa.

Kompozycja obrazu jest dynamiczna, diagonalna. U dołu obrazu znajduje się otwarty grób, z odsłoniętą płytą. Przy grobie leży sześciu przerażonych żołnierzy. Są uzbrojeni ubrani w ozdobne szaty z hełmami z pióropuszcami.

Nad grobem na tle świetlistego nimbu unosi się postać Chrystusa, trzymająca w prawej ręce chorągiewkę, z przewieszoną czerwoną tkaniną na lewej ręce i perizonium. Prawą ręką błogosławi.

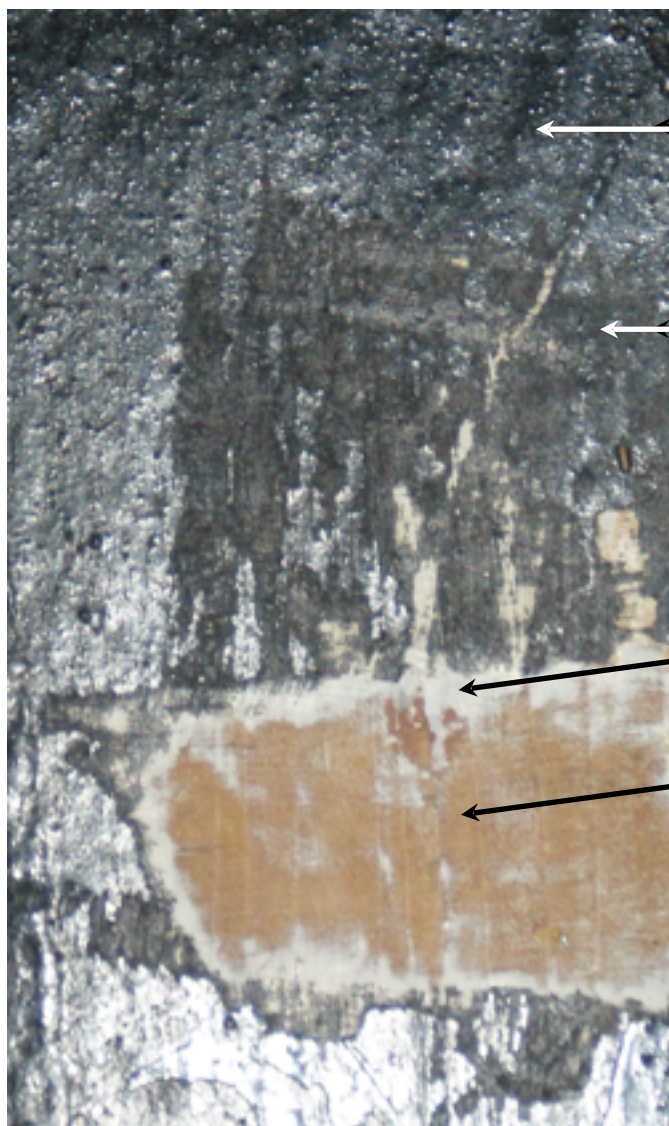
Po lewej stronie obrazu w oddali pejzaż Jerozolimy z drogą wiodącą do grobu. Na drodze trzy postacie, trzy Marie: Maria Magdalena, Maria, matka Jakuba, i Maria Salome.

4.0. TECHNIKA I TECHNOLOGIA

4.1. STRATYGRAFIA PRZED KONSERWACJĄ I RESTAURACJĄ:

OŁTARZ, PŁYCINY

Odkrywka nr 1. Lewy postument kolumny, baza.

1. czarna warstwa malarska

2. czarna warstwa malarska

4. biała zaprawa (oryginalna)

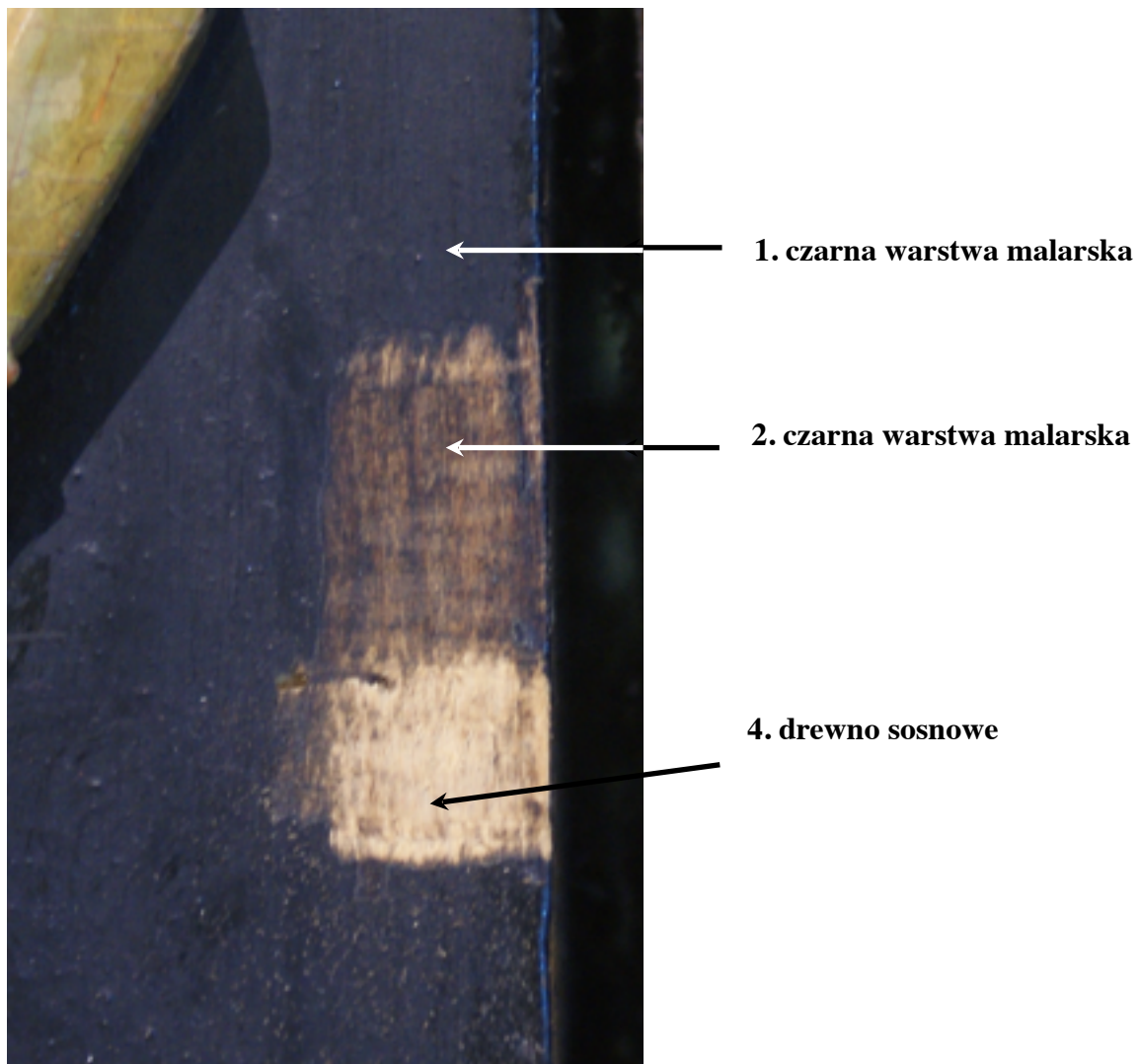
6. drewno sosnowe

OŁTARZ, PŁYCINY, BAZA KOLUMNY

Nr warstwy	Oznaczenie graficzne warstwy	Charakterystyka warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie
1		czarna warstwa malarska	II	XIX w.
2		czarna warstwa malarska	I	1681-1687 r.
3		warstwa przklejenia		
4		biała zaprawa kredowo-klejowa (oryginalna)		
5		warstwa przklejenia		
6		drewno sosnowe		

OŁTARZ, PŁYCINY

Odkrywka nr 2. Prawy cokół kolumny, płycina.

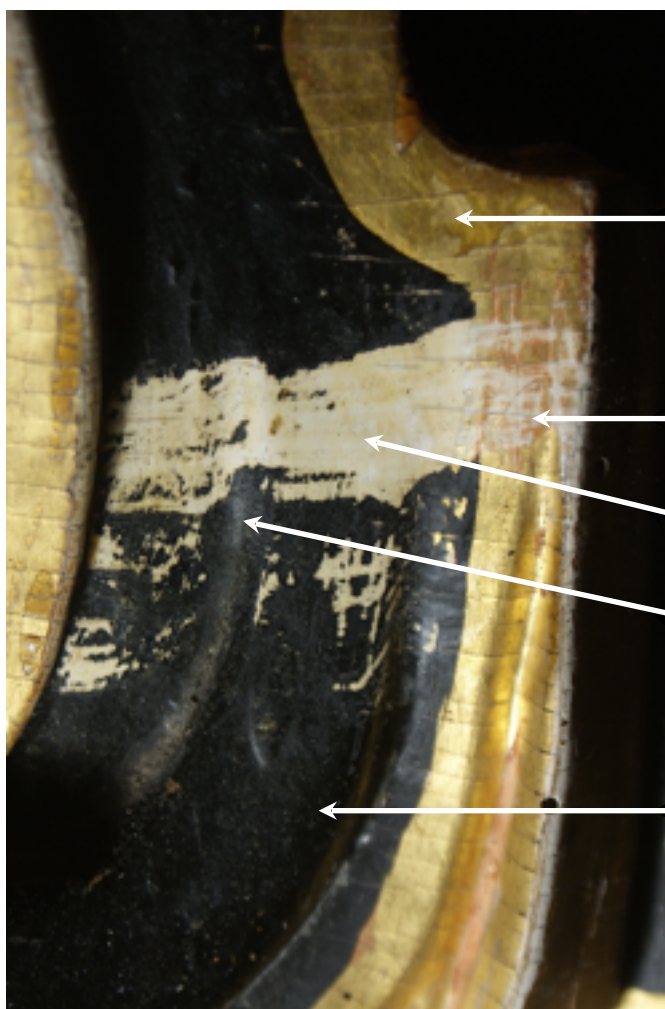

OŁTARZ, PŁYCINY

Nr warstwy	Oznaczenie graficzne warstwy	Charakterystyka warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie
1		czarna warstwa malarska	II	XIX w.
2		czarna warstwa malarska	I	1681-1687 r.
3		warstwa przeklejenia		
4		drewno sosnowe		

OŁTARZ, ORNAMENTY

Odkrywka nr 3. Prawy postument kolumny, ornament.

1. złoto płatkowe

2. złoto płatkowe (oryginalne)

5. biała zaprawa (oryginalna)

czarna warstwa malarska
(oryginalna) tożsama z warstwami na
płycinach

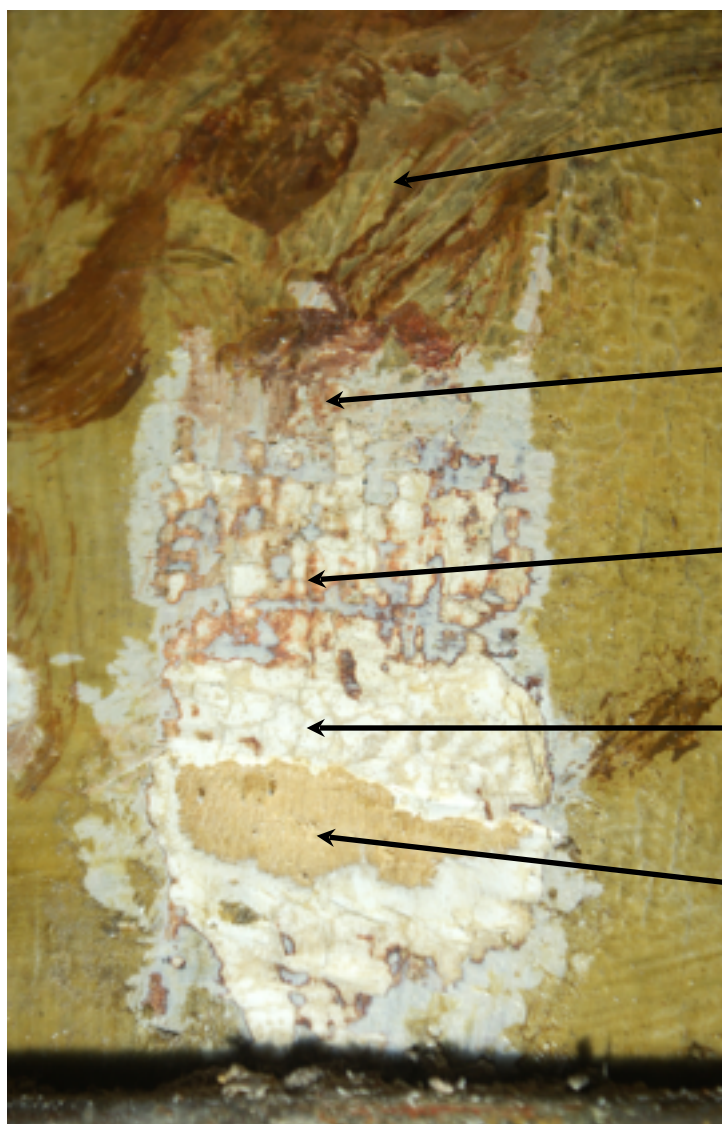
czarna warstwa malarska (wtórna)
tożsama z warstwami na
płycinach

OŁTARZ, ORNAMENTY

Nr warstwy	Oznaczenie graficzne warstwy	Charakterystyka warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie
1		złoto płatkowe	II	XIX w.
2		złoto płatkowe (oryginalne)	I	1681-1687 r.
3		cienki pulment		
4		warstwa przeklejenia		
5		biała zaprawa kredowo-klejowa (oryginalna)		
6		warstwa przeklejenia		
7		drewno lipowe		

OŁTARZ, TRZONY KOLUMN

Odkrywka nr 4. Lewa kolumna, trzon kolumny.

1. warstwa żółtego werniksu

2. szara warstwa malarska z
brązowym żyłkami

3. brązowa warstwa malarska
(oryginalna)

5. biała zaprawa (oryginalna)

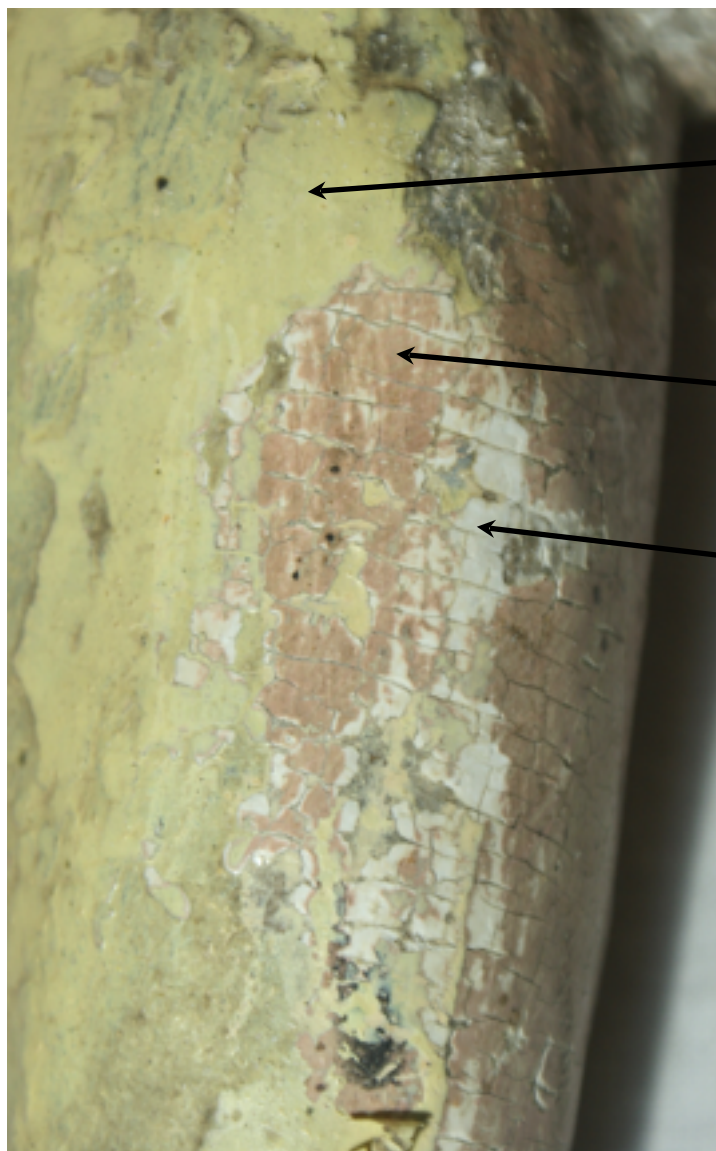
7. drewno lipowe

OŁTARZ, TRZONY KOLUMN

Nr warstwy	Oznaczenie graficzne warstwy	Charakterystyka warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie
1		żółty werniks	II	XIX w.
2		szara warstwa malarska z brązowym żyłkami		
3		brązowa warstwa malarska (oryginalna)	I	1681-1687 r.
4		warstwa przeklejenia		
5		biała zaprawa kredowo-klejowa (oryginalna)		
6		warstwa przeklejenia		
7		drewno lipowe		

RZEŹBY, KARNACJE

Odkrywka nr 5. Rzeźba w prawym uszaku pod arkadą, prawa ręka.

**1. ugrowa warstwa malarska
(wtórna)**

**2. różowa warstwa malarska
(oryginalna karnacja)**

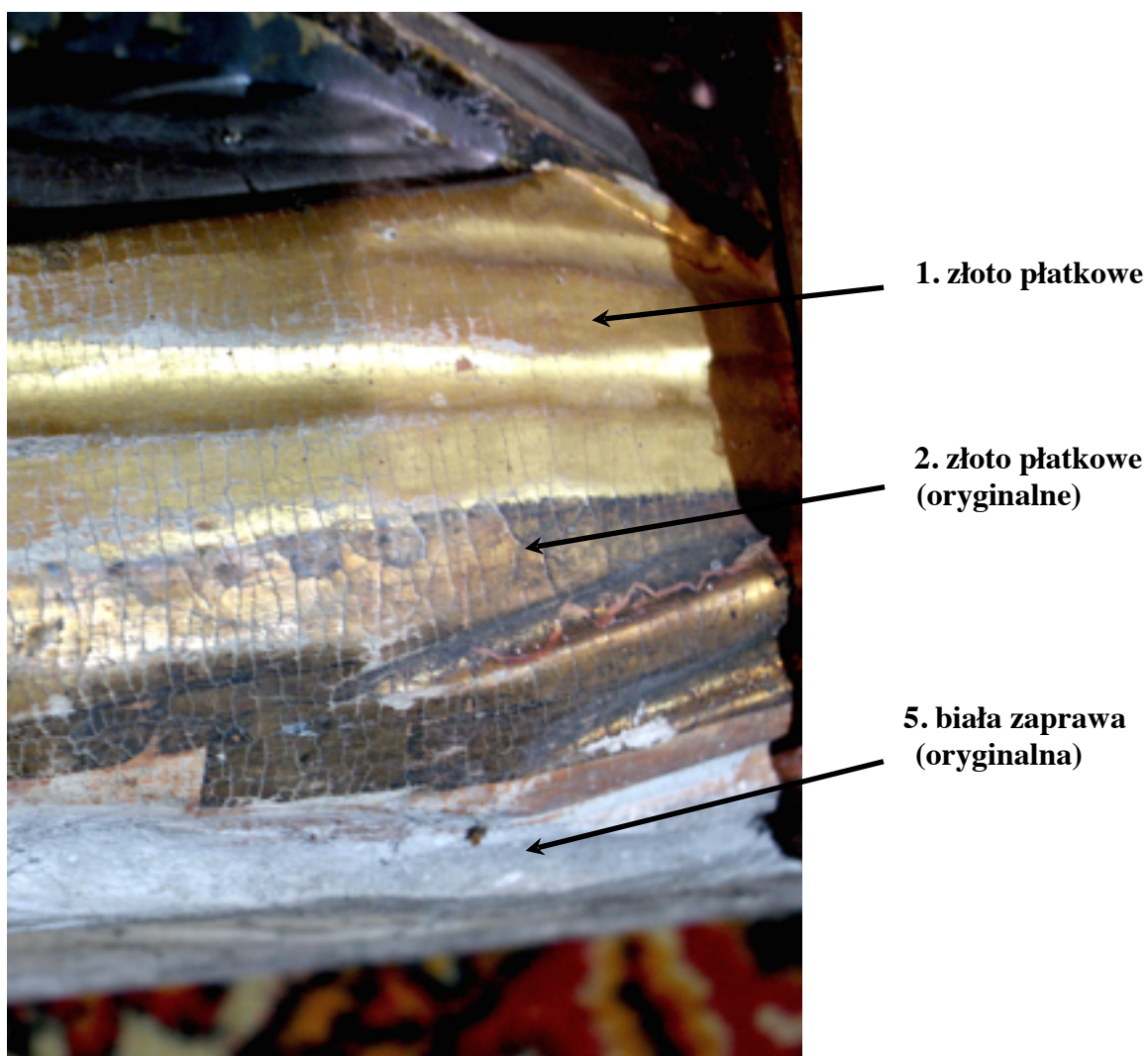
4. biała zaprawa (oryginalna)

RZEŻBY, KARNACJE

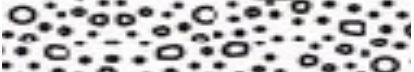

Nr warstwy	Oznaczenie graficzne warstwy	Charakterystyka warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie
2		ugrowa warstwa malarska (wtórna)	II	XIX w.
3		różowa warstwa malarska (oryginalna karnacja)	I	1681-1687 r.
4		warstwa przeklejenia		
5		biała zaprawa kredowo-klejowa (oryginalna)		
6		warstwa przeklejenia		
7		drewno lipowe		

RZEŹBY, SZATY

Odkrywka nr 6. Rzeźba w prawym uszaku pod arkadą, prawy skraj szaty.

RZEŻBY, SZATY

Nr warstwy	Oznaczenie graficzne warstwy	Charakterystyka warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie
1		złoto płatkowe	II	XIX w.
2		złoto płatkowe (oryginalne)	I	1681-1687 r.
3		cienki pulment		
4		warstwa przklejenia		
5		biała zaprawa kredowo-klejowa (oryginalna)		
6		warstwa przklejenia		
7		drewno lipowe		

4.2. ZESTAWIENIE MATERIAŁÓW PIERWOTNYCH I WTÓRNYCH

Materiały pierwotne:

1. drewno: sosna i lipa, sezonowane
2. kołki drewniane
3. klej zwierzęcy
4. zaprawa kredowo - klejowa CaCO_3
5. biel ołowiana $\text{Pb(OH)}_2 \cdot 2\text{PbCO}_3$
6. czerń organiczna (czerń kostna)
7. pulment naturalny Al
8. złoto Au

Materiały wtórne:

1. biel cynkowa ZnO
2. biel barytowa Basowy
3. śladowe ilości bieli tytanowej TiO_2
4. pigmenty cynkowe, barytowe i żelazowe
5. złoto Ag
6. farby olejne (czerń)

4.3. TECHNIKA ORYGINAŁU I ANALIZA SPOSOBU WYKONANIA

OŁTARZ

Architektura ołtarza wykonana została z sezonowanego drzewa sosnowego. Rzeźby, ornamenty i listwy wykonano z drewna lipowego. Drewno było cięte, klejone i rzeźbione. Szkieletem konstrukcji są belki mocowane do murowanej mensy. Łączenia wykonane są na wpusty i kołki, płyciny wzmacniane szpagami. Elementy dekoracyjne mocowano na kołki. W drewnie widoczne są ślady użycia różnego kształtu dłut i narzędzi snycerskich.

Oryginalna polichromia wykonana według tradycyjnych metod malarskich i pozłotniczych. Czarne płyciny malowane bezpośrednio na drewnie bez gruntu. Elementy dekoracyjne: drewno przeklejone klejem zwierzęcym, pokryte kilkakrotnie zaprawą kredowo-klejową, po odpowiednim opracowaniu gruntu złożone na ugowym pulmencie złotem w płatkach, polichromowane farbami organicznymi, przypuszczalnie białkowymi.

OBRAZY

Podobrazia drewniane, przypuszczalnie z drewna liściastego. Składające się z desek łączonych szpagami i klinami na tzw. jaskółczy ogon. Drewno było cięte, klejone i rzeźbione. Na powierzchni obrazów widoczne są szerokie pociągnięcia dłuta.

Obrazy wykonane według tradycyjnych metod malarskich, tzn.: podobrazie drewniane, drewno przeklejone klejem zwierzęcym, pokryte kilkakrotnie zaprawą kredowo-klejową, po odpowiednim opracowaniu gruntu polichromowane ręcznie przygotowywanymi farbami, przypuszczalnie temperowymi.

Obrazy malowane wielowarstwowo, z wyraźnym, widocznym duktem pędzla, w światłach impastowo. Forma kształtowana pewnie, bez poprawek, z widoczną techniką lokalnego warsztatu, dosyć schematycznie.

Obrazy raczej o cechach linearnych, szczegółowe z wieloma detalami. Anatomia postaci poprawna, czasami przerysowana dla zaakcentowania danego fragmentu obrazu. Kolory żywe, tła bardziej stonowane.

4.4. TECHNIKA WARSTW I ELEMENTÓW WTÓRNYCH

OŁTARZ

Na oryginalnej polichromii istnieje głównie jedna warstwa wtórna. Prawdopodobnie pochodzi z XIX w. Fragmenty ołtarza i rzeźb przemalowane również w XX w.

Pierwsze przemalowanie poszanowało oryginalną kolorystykę i formę ołtarza. Ingerencja nieznacznie odbiegają kolorystyką i opracowaniem pozłotniczym od oryginału. Warstwa wtórna jest w postaci cienkiego przemalowania czarnych płycin ponownie na kolor czarny (prawdopodobnie było to tylko tzw. „odświeżenie koloru”, złocenia zostały przezłoczone po starym złocie ponownie złotem płatkowym, części szat rzeźb posrebrzona (folią ze stopu aluminium i ołowiu). Karnacje i szaty niektórych rzeźb zmienione. Przemalowania wykonane z miejscowym uzupełnieniem uszkodzeń i ubytków. Użyte pigmenty na bazie bieli cynkowej i barytowej zdradzają XIX w. pochodzenie warstwy. Kolorystyka i zasięg opracowania pozłotniczego nawiązuje do warstwy oryginalnej.

Widoczne są również ingerencje wykonane w XX w. Części złocen zostały przezłoczone na mikstion szlagmetalem, rzeźby i część architektury przemalowana farbami olejnymi. Przemalowania wykonane po ubytkach.

OBRAZY

Na obrazach nieliczne, drobne przemalowania. Warstwą wtórną na całej powierzchni trzech obrazów jest pociemniały, pożółkły werniks.

5.0. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

OŁTARZ GŁÓWNY

Główną przyczyną zniszczeń, znajdującego się w świątyni drewnianego wystroju wnętrza jest jej charakterystyczny klimat. Znaczna amplituda temperatury i wilgotności w cyklu rocznym i dobowym jest przyczyną pracy drewna, spękań i odspojen polichromii oraz postępującej degradacji użytych spoiw. Charakterystyczne zniszczenia zabytku potwierdzają działanie niesprzyjających, zmiennych warunków atmosferycznych i dużej wilgotności względnej powietrza.

Ołtarz posiada wiele widocznych uszkodzeń, spękań i ubytków drewna. Sosnowe drewno konstrukcyjne zachowane jest w słabym stanie, główne belki nośne posiadają widoczne liczne otwory wylotowe po owadach niszczących drewno. Części bielma wyciętych desek we fragmentach zostały poważnie naruszone. Atak na słabsze drewno lipowe ornamentów i rzeźb jest o wiele silniejszy. Niektóre fragmenty posiadają bardzo dużą ilość otworów wylotowych m.in. rzeźby, ornamenty, detale zwieńczenia, herby, gzymsy, profilowane listewki itd. Widoczny jest wysypujący się z otworów biały proszek. W lipcu zaobserwować można było wylot owadów z obiektu (otwory wylotowe o średnicy 1,0 – 3,5 mm wskazują na kołatka domowego i tykotka pstrego). To ostatecznie potwierdza występowanie aktywnych żerowisk owadów.

Dekoracje rzeźbiarskie ołtarza nie są kompletne. Nie zachowało się kilka dużych fragmentów ornamentów oraz większe fragmenty rzeźb i dekoracji snycerskich.

Oryginalne łączenia desek i mocowania detali zostały osłabione. Pierwotne drewniane kołki zostały zaatakowane przez owady. Klej użyty do łączeń drewna osłabił się, stwardniał, jego praca względem zmiennej wilgotności nie jest adekwatna do pracy drewna. Klej częściowo się wykruszył. Łączenia i mocowania wymagają wzmocnienia i częściowej rekonstrukcji.

W obiekcie znajdują się również wtórne mocowania na metalowe gwoździe, które z upływem czasu mocno skorodowały, co w znacznym stopniu utrudni ich usuwanie. Są przyczyną zniszczeń mechanicznych oraz przebarwień polichromii produktami korozji żelaza.

Oryginalna polichromia zachowała się, ze wstępnych szacunków, w ok. 75%. Oryginalny grunt kredowo-klejowy mimo wieloletnim procesom starzenia zachował się w dobrym stanie. Użyte spoiwo klejowe uległo niewielkiemu osłabieniu. Wysokiej jakości materiały jak i poprawna technika i technologia ich zastosowania, świadczą o dobrym warsztacie twórców ołtarza.

Zaprawa wraz z warstwą malarską posiada charakterystyczną siatkę spękań pierwotnych. Widoczne są ubytki i odspojenia. Koncentrują się one w dolnych partiach nastawy ołtarzowej, są to części wystawione na uszkodzenia mechaniczne wynikające z użytkowania obiektu.

Warstwa malarska płycin ma dobrą adhezję do podłoża drewnianego. Złocenia, oraz polichromie rzeźb i kolumn mają zmniejszoną adhezję do zaprawy. Oryginalne opracowanie posiada ubytki i przetarcia. Stare złocenia są pociemniałe i mocno przetarte.

Ołtarz nosi ślady ingerencji malarskich i pozłotniczych. Zachowały one jednak formę zbliżoną do oryginału. Oryginalne złocenia zostały przezłożone jedynie przez ponowne położenie złota płatkowego. Płyciny przemalowane ponownie na czarno. Nałożone złoto nie dało się jednak tak odpolerować jak oryginalne a użyta czarne przemalowanie jest błyszczące i zmienia charakter zabytku. Polichromia ta również posiada ubytki i przetarcia złota.

Ostatnie ingerencje wykonane w XX w. polegały na miejscowym złoceniu na miksion szlagmetalem części ornamentów oraz przemalowaniu mocno zdegradowanych rzeźb i niektórych fragmentów architektury ołtarza. Przemalowania zachowane, szlagmetal mimo zabezpieczenia lakierem skorodowany.

Cała powierzchnia ołtarza jest mocno zabrudzona, osmolona (od świec) i zakurzona. Fragmenty polichromii i złoczeń są przebarwione, na licu uwidaczniają się produkty korozji wtórnych gwoździ. Istnieją liczne zabrudzenia i zacieki wynikające z prac malarskich w kościele oraz na ołtarzu. Widoczne są również zachłapania od wosku.

Należy wykonać zabiegi dezynfekcji i dezynsekcji, impregnacji, usuwania przemalowań, konsolidacji i rekonstrukcji części niezachowanych. Wykonane muszą zostać niezbędne naprawy rzeźbiarskie i stolarskie ołtarza. Polichromia wraz z złoceniami wymaga restauracji.

OBRAZY

Podobrazia drewniane również zaatakowane przez owady. Część łączeń desek uwidoczniła. Poszczególne deski podobrazi, szczególnie obrazu głównego i obrazu w zwieńczeniu, wypaczone. Na licu widoczne otwory wylotowe po owadach. Brak większych ubytków drewna.

Zaprawa zachowana w dobrym stanie, ma dobrą adhezję do podłoża. Warstwa malarska o dobrej kohezji i adhezji do zaprawy. Przypuszczalnie spoiwo białkowe pozwoliło na tak dobre zachowanie warstwy malarskiej.

Inskrypcja u dołu obrazu głównego czytelna, zachowana, ostatnia linijka tekstu częściowo przysłonięta przez ramę.

Całą powierzchnię obrazów pokrywa wtórny pożółkły, zabrudzony werniks. Powoduje przyciemnienie kolorystyki obrazów, miejscowe zmatowienia, wybłyszczenia i przebarwienia. Powierzchnia jest mocno zabrudzona i zakurzona. Widoczne są zacieki i zachłapania wtórnych farb i lakierów.

6.0 CEL ORAZ ZAŁOŻENIA KONSERWACJI I RESTAURACJI

Założeniem konserwacji jest powstrzymanie procesów niszczenia i przywrócenie ołtarzowi pełnych walorów ekspozycyjnych i funkcji użytkowych. Zakłada się wykonanie pełnej konserwacji i restauracji z poszanowaniem zachowanego oryginału i wszystkich wartości dawności obiektu.

Usunięte zostaną wtórne warstwy przemalowań ołtarza. Zachowane złocenia wykonane złotem płatkowym z pierwszej i drugiej fazy chronologicznej zostaną zachowane i dozłacane. Oryginalne warstwy polichromii i złocień będą podklejone, oczyszczone i zabezpieczone. Wykonane zostaną niezbędne naprawy i rekonstrukcje snycerskie. Konserwacja i restauracja będzie polegała na uzupełnieniu wszystkich ubytków drewna, zaprawy i warstwy malarskiej. Uzupełnienia wykonane będą w zasięgu ubytków. Ubytki warstwy malarskiej uzupełnione będą do koloru lokalnego. Zniszczone złocenia zostaną zrekonstruowane i odpowiednio postarzone względem najlepiej zachowanych fragmentów.

Podłoża drewniane obrazów będą oczyszczone, stabilizowane i wzmocnione. Obrazy będą oczyszczone z zabrudzeń powierzchniowych, usunięty zostanie wtórny werniks. Ubytki drewna, zaprawy oraz warstwy malarskiej zostaną uzupełnione w granicach ubytków. Warstwa malarska będzie uzupełniona metodą punktowania z pełnym poszanowaniem zachowanego oryginału, wprowadzając możliwie jak najmniej ingerencji konserwatorskich.

7.0 PROGRAM PRAC

Ołtarz:

1. Dokumentacja fotograficzna przed rozpoczęciem prac.
2. Demontaż obrazów, ornamentów, rzeźb i części architektury ołtarza.
3. Zabezpieczenie poszczególnych elementów na czas transportu.
4. Transport zdemontowanych części do pracowni konserwatorskiej.
5. Zapewnienie elementom odpowiednich warunków wilgotnościowych na czas trwania prac.
6. Kontrola pracy drewna obiektów.
7. Wykonanie prób oczyszczenia z zabrudzeń powierzchniowych.
8. Oczyszczenie z zabrudzeń powierzchniowych.
9. Usunięcie elementów wtórnych.
10. Wykonanie dezynfekcji i dezynsekcji.
11. Impregnacja i zabezpieczenie drewna (pędzlowanie, iniekcje, kąpiele najbardziej zniszczonych ornamentów).
12. Wstępne podklejenie odspojonych partii polichromii.
13. Próby usuwania przemalowań z poszczególnych partii.
14. Etapowe usuwanie wtórnych przemalowań.
15. Doczyszczanie powierzchni zachowanej polichromii i złocień.
16. Ostateczne podklejenie i konsolidacja zachowanego oryginału.
17. Naprawy stolarskie i snycerskie.
18. Uzupełnienie pozostałych ubytków drewna.
19. Przeklejenie odsłoniętych partii drewna.
20. Uzupełnianie ubytków zaprawy zaprawą kredowo-klejową.
21. Opracowanie powierzchni uzupełnień.
22. Przeklejenie zapraw.
23. Uzupełnienie ubytków pulmentu.
24. Złocenie uzupełnień.
25. Scalanie uzupełnień z zachowanymi partiami złocień.
26. Uzupełnianie ubytków warstwy malarskiej.
27. Zabezpieczenie polichromii werniksami końcowymi.
28. Montaż ornamentów, rzeźb i reszty wystroju ołtarza.
29. Dokumentacja powykonawcza.
30. Określenie warunków użytkowania zabytku.

Obrazy:

1. Zapewnienie elementom odpowiednich warunków wilgotnościowych na czas trwania prac.
2. Kontrola pracy drewna obiektów.
3. Usunięcie zabrudzeń powierzchniowych odwrocia i lica obrazów.
4. Stabilizacja podobrazii.
5. Sklejenie rozejść, próby likwidacji deformacji.
6. Impregnacja powierzchniowa drewnianego odwrocia: jedynie fragmentów z widocznymi licznymi otworami wylotowymi.
7. Usunięcie wtórnego werniksu z lica.
8. Uzupełnienie ubytków drewna.
9. Uzupełnienie ubytków zaprawy.
10. Opracowanie powierzchni uzupełnień.
11. Zabezpieczenie powierzchni werniksem retuszującym.
12. Uzupełnienie ubytków warstwy malarskiej metodą punktowania.
13. Zabezpieczenie powierzchni werniksem końcowym.

8.0. PRZEBIEG KONSERWACJI I RESTAURACJI

-

9.0. ZALECENIA DLA UŻYTKOWNIKA

Ołtarz musi być chroniony przed niszczącym działaniem wody infiltracyjnej, kondensacyjnej oraz dużej wilgotności powietrza. Obiekt powinien mieć zapewnione stałe, w miarę możliwości optymalne warunki klimatyczne: stałą wilgotność względną w granicach 60% oraz niezbyt wysoką temperaturę powietrza (16-20°C), bez znacznych wahań. Zmiany dobowe, nie powinny przekraczać 5% wilgotności i 5°C.

Szczególnie ważne jest aby wiosną nie wietrzyć jeszcze zimnego kościoła ciepłym powietrzem z zewnątrz. Powoduje to obfitą kondensację wody w całym wnętrzu, również na powierzchni wyposażenia kościoła.

Obiekt musi być chroniony przed przeciągami i bezpośrednim działaniem światła słonecznego i sztucznego oraz wody. Czyszczenie rzeźbionych elementów dekoracyjnych może się odbywać jedynie przy pomocy delikatnej miotłki elektrostatycznej nie naruszającej powierzchni polichromii i złocień pod nadzorem konserwatora malarstwa i rzeźby polichromowanej.

10.0. LITERATURA I ŹRÓDŁA

Die Bau und Kunstdenkmäler der Provinz Ostpreussen, Adolf Boetticher, 1894 r.

11.0. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

Fot.1. Cały ołtarz. Widoczne ubytki części ornamentów w partii predelli oraz uwidocznione, prześwitujące łączenia desek podobrazii.

Fot.2. Zwieńczenie ołtarza, z obrazem przedstawiającym Chrystusa Zmartwychwstałego. Widoczne wtórne srebrzenia, liczne uszkodzenia ornamentów oraz zniszczona rzeźba na szczycie.

Fot.3. Zwieńczenie ołtarza. Widoczne rozejścia, wypaczenie podobrazia, otwory wylotowe po owadach oraz zabrudzenia.

Fot.4. Część środkowa ołtarza z obrazem przedstawiającym Ukrzyżowanie. Widoczne rozejścia desek, otwory wylotowe po owadach, zabrudzenia powierzchniowe i pociemniały werniks.

Fot.5.Obraz Ukrzyżowania z widocznymi otworami wylotowymi, licznymi uszkodzeniami i zadrapaniami.

Fot.6. Cokół nad kolumną z rzeźbionym herbarzem. Brakuje części profili gzymsu, widać ubytki i nasiloną działalność owadów.

Fot.7. Rzeźba z prawego uszaka ołtarza. Na zbliżeniu widać brakujące palce oraz charakterystyczną siatkę spękań.

Fot.8. Rzeźba z prawego uszaka. Wyraźnie widoczne olejne XX w. przemalowania, które maskują uszkodzenia rzeźby.

Fot.9. Rzeźba na lewym uszaku. Brakuje całej ręki rzeźby, widoczne XX w. przemalowania olejne.

Fot.10. Cokół w partii predelli. Widoczne mocne uszkodzenia drewna i brak części ornamentu.

Fot.11. Obraz w predelli przedstawiający Modlitwę w Ogrójcu. Najlepiej zachowany obraz w ołtarzu, widoczne opracowanie powierzchni desek podobrazia półokrągłym dłutem.

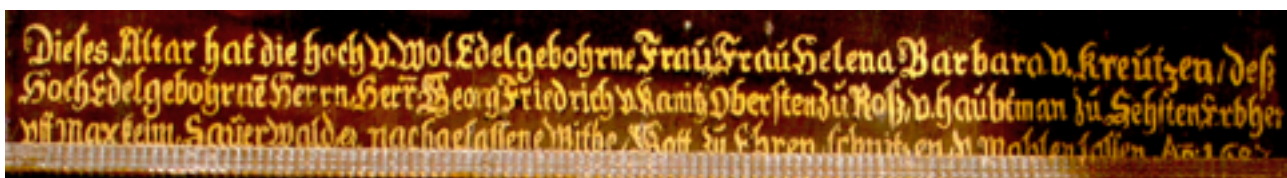
Fot.12. Predella z ułamanym, brakującym fragmentem uszaka.

Fot.13. Predella z ułamanym, brakującym fragmentem uszaka.

Fot.14. Odwrocie ołtarza, widoczne mocne zachłapanie ołtarza farbami używanymi do malowania ścian w kościele.

Fot.15. Inskrypcja u dołu obrazu głównego.

Fot.15. Fragment obrazu z predelli ze śpiącymi apostołami. Widoczna technika malarska oraz charakterystyczna forma przedstawień w obrazie.

Odkrywka nr 1.

Odkrywka nr 2.

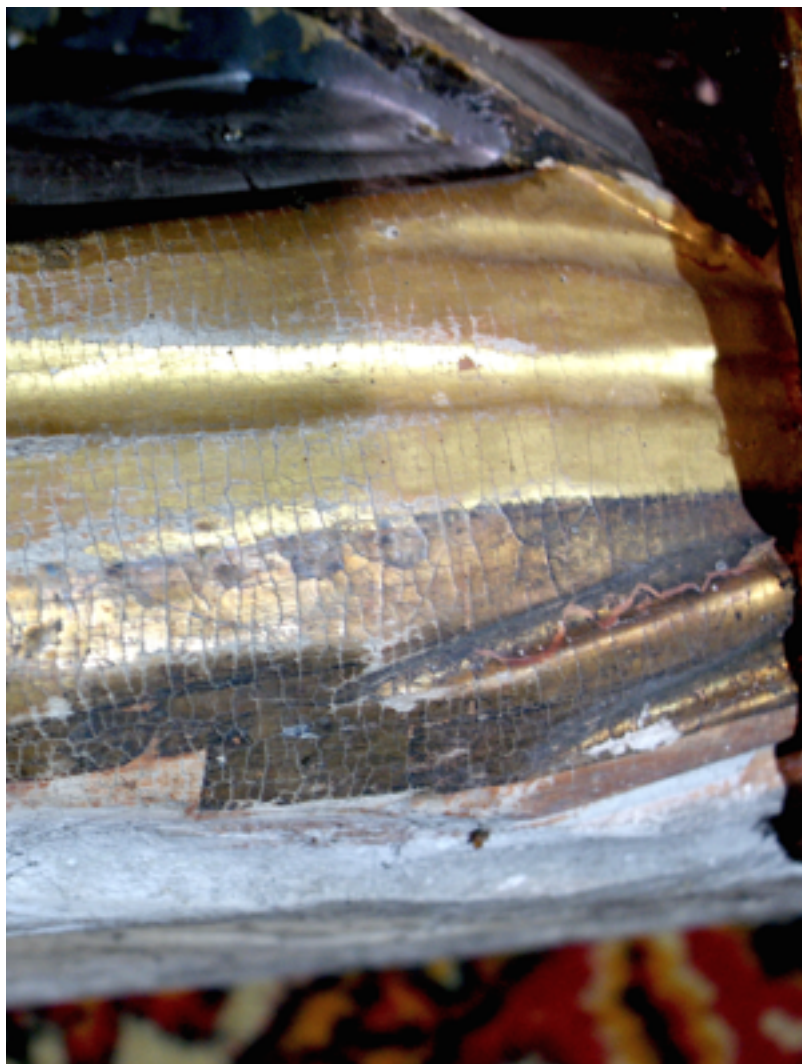
Odkrywka nr 3.

Odkrywka nr 4.

Odkrywka nr 5.

Odkrywka nr 6.

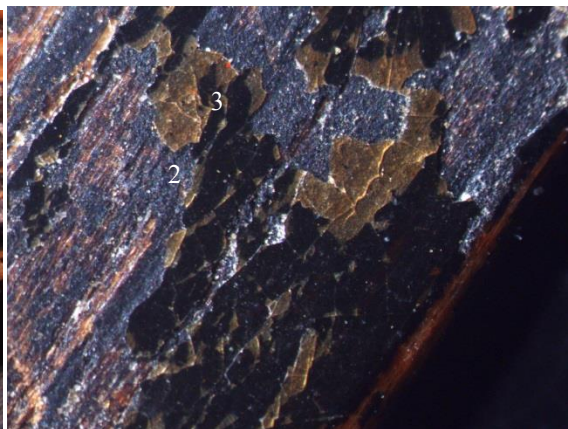
BADANIA SPECJALISTYCZNE

DOKUMENTACJA BADAŃ SPECJALISTYCZNYCH

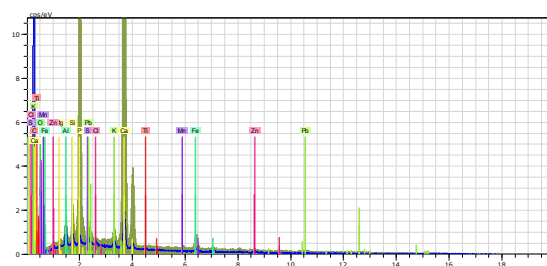
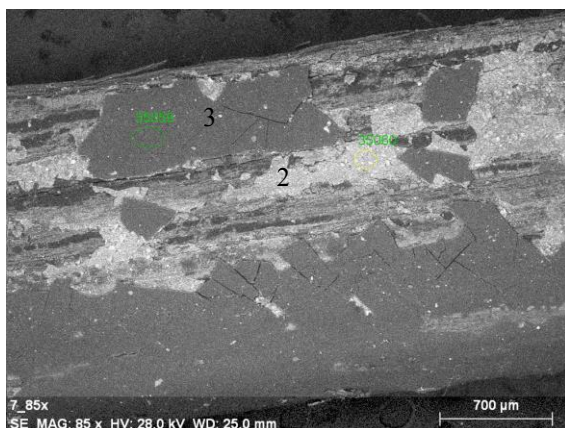
Próbka nr P.1. Sokolica; plynica

Próbka P.1. / Mikrofotografia próbki w świetle VIS

Próbka P.1. / Mikrofotografia próbki w świetle VIS

Spectrum	C	O	Mg	Al	Si	S	Cl	K	Ca	Ti	Mn	Fe	Zn	Pb		
35059	27.80	67.71	0.20	0.79	0.36	0.26	0.32	0.10	0.26	1.61	0.08	-	0.28	0.25	-	czarno-żółty
35060	13.23	55.74	-	0.62	0.65	7.00	-	-	19.68	-	0.16	0.96	0.27	1.69	-	czerń na drewnie

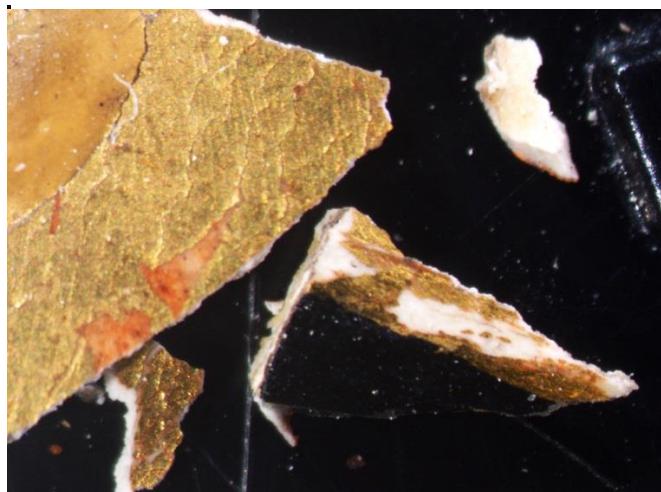
Numer warstwy	Opis warstw malarskich	
3	Czarno-żółta warstwa zawierająca pigmenty tytanowe oraz mieszaninę śladowych ilości pierwiastków charakterystyczną dla XIX/XX-wiecznych farb	Warstwy wtórne
2	Czarna warstwa na bazie czerni kostnej (zawiera fosfor, węgiel)	Pierwotne warstwy
1	Drewno	

WYKONAWCA BADAŃ:

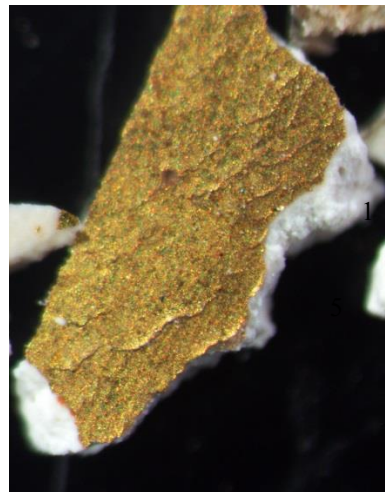
mgr Daria Zasada-Kłodzińska
ul. Wodociągowa 17B/25
87-100 Toruń
Tel. 793 482 442

DOKUMENTACJA BADAŃ SPECJALISTYCZNYCH

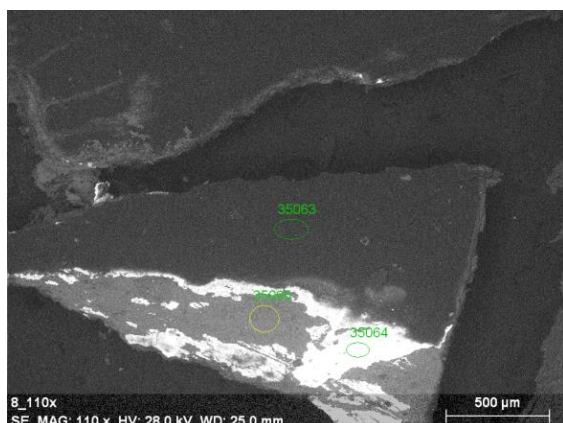
Próbka nr P.2. Sokolica; ornament

Próbka P.2. / Mikrofotografia próbki w świetle VIS

Próbka P.2. / Mikrofotografia próbki w świetle VIS

8_110x
SE MAG: 110 x HV: 28.0 kV WD: 25.0 mm
Spectrum

	C	O	Mg	Al	Si	Cl	K	Ca	Fe	Au	Pb	
35063	29.74	65.51	0.13	0.33	0.25	0.06	0.09	2.11	-	1.16	0.62	czern
35064	12.95	33.84	-	0.30	0.43	-	-	4.83	0.53	47.12	-	złota warstwa
35065	5.68	60.64	0.11	0.25	0.55	0.06	-	29.68	0.27	2.76	-	podłoże

Numer warstwy	Opis warstw malarskich	
2	Czarna warstwa na bazie czerni organicznej oraz złota folia położona na czerwonym pulmencie	Pierwotne warstwy
1	Zaprawa kredowo-klejowa	

WYKONAWCA BADAŃ:

mgr Daria Zasada-Kłodzińska
ul Wodociągowa 17B/25
87-100 Toruń
Tel. 793 482 442

DOKUMENTACJA BADAŃ SPECJALISTYCZNYCH

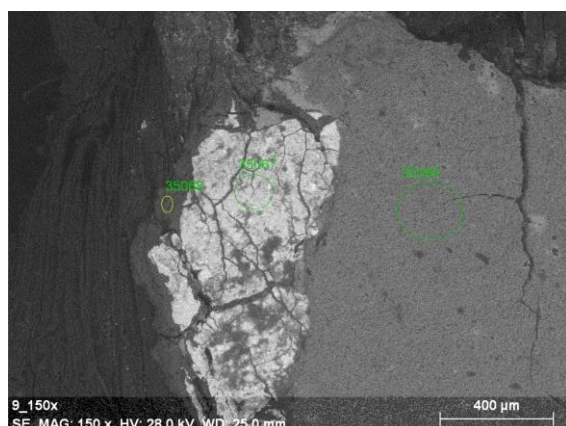
Próbka nr P.3. Sokolica; karnacja

Próbka P.3. / Mikrofotografia próbki w świetle VIS

Próbka P.3. / Mikrofotografia próbki w świetle VIS

Spectrum	C	O	Mg	Al	Si	S	K	Ca	Fe	Cu	Zn	Ba	Pb
35066	14.79	47.94	0.20	1.49	0.71	5.90	0.27	1.05	-	-	7.38	17.98	2.28
35067	13.87	51.07	0.00	0.95	0.46	-	-	1.98	0.33	-	0.40	0.56	30.37
35068	14.90	58.61	0.51	8.27	1.02	-	-	8.32	-	0.25	0.46	1.85	5.80

Numer warstwy	Opis warstw malarskich	
4	Wtórna warstwa jasnokremowa na bazie pigmentów barytowych i cynkowych	
3	Jasnoróżowa warstwa malarska na bazie bieli ołowiowej,	Pierwotne warstwy
2	Biała zaprawa kredowo-klejowa	
1	Drewno sosnowe	

WYKONAWCA BADAŃ:
mgr Daria Zasada-Kłodzińska

DOKUMENTACJA BADAŃ SPECJALISTYCZNYCH

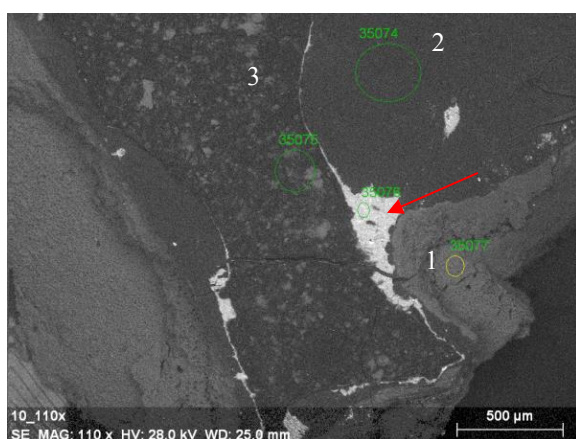
Próbka nr P.4. Sokolica; szata srebrzona

Próbka P.4. / Mikrofotografia próbki w świetle VIS

Próbka P.4. / Mikrofotografia próbki w świetle VIS

Opis warstw P.4:

Spectrum	C	O	Na	Mg	Al	Si	Cl	Ca	Fe	Cu	Pb	
35074	22.45	65.43	-	0.19	1.02	0.10	0.37	8.77	-	-	1.67	Przeklejenie
35075	19.27	47.60	-	-	26.93	-	0.06	2.84	0.37	-	2.93	Aluminium
35076	19.39	52.16	0.87	-	2.15	-	-	2.14	-	0.53	22.77	Ołów (?)
35077	9.67	58.95	-	-	4.05	0.25	0.11	24.76	-	-	2.22	Biała zaprawa

Numer warstwy	Opis warstw malarskich	Komentarz
3	Aluminium na cienkim podłożu bądź warstwie zawierającej bardzo dużo ołowiu	Problematiczne jest występowanie warstwy ołowiu widocznej w analizie SEM (biała warstwa na czarno-białej fotografii). W świetle VIS nie jest to jednak warstwa zaprawy ani warstwa malarska a rodzaj międzywarstwy (kleju?) bezbarwnego.
2	Przeklejenie białkowe, izolacja (?)	
1	Zaprawa biała kredowo-klejowa	

WYKONAWCA BADAŃ:

mgr Daria Zasada-Kłodzińska, ul. Wodociągowa 17B/25, 87-100 Toruń, tel. 793 482 442